

ANADOLU'DAN ABD'YE GÖÇ EDEN ERMENİLER: GEMİ KAYITLARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ¹

Öz

Bu makalede genel hatlarıyla ABD'ye gemi yoluyla göç eden Ermeniler üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda öncelikle ABD'ye Ermeni göçünün tarihsel arka planı üzerinde durulacak daha sonra bu göçlerin yaşandığı sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun tutumu incelenecektir. Anadolu'dan ABD'ye Ermeni göçünün yaşanmasında hangi gerekçelerin etkili olduğuna yer verilecektir. Göçlerin yaşanmasında misyonerlik faaliyetlerinin rolüne değinilecektir. Çalışmada ağırlıklı olarak *Armenian Immigration Project* (Ermeni Göçmen Projesi) adlı web sitesindeki verilerden yararlanılacaktır. Söz konusu sitede Ermenilerin hangi yıllarda ve hangi bölgelerden ABD'ye göç ettiğine dair çok sayıda veriye ulaşmak mümkündür. Bu kapsamda, ilk etapta söz konusu siteye dair kısaca bazı bilgilere yer verilecektir. Daha sonra, 1915 Tehcir'i öncesi dönemde yani 1800'lü yıllardan itibaren ABD'ye yönelik yaşanan Ermeni göçüne dair kısa bilgiler verilecektir. Daha sonra bu göçlerin Anadolu'nun en çok hangi bölgelerinden ABD'ye yapıldığı ve Osmanlı Devleti'nin bu konudaki tutumuna yer verilecektir. Böylelikle Anadolu'dan ABD'ye gemi yoluyla göç eden Ermenilerin yaş, cinsiyet, meslek, fiziksel özellikleri, yolculuk tarihleri ve gidiş nedenlerine dair kapsamlı verilerin elde edilmesi öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Göç, Ermeni, Gemi Kayıtları, Osmanlı İmparatorluğu.

Armenians who Emigrated from Anatolia to the United States: An Evaluation on Ship Records

571

Abstract

This article will focus on the Armenians who migrated to the United States by ship in general terms. In this context, the historical background of the Armenian migration to the United States' will be examined and the attitude of the Ottoman Empire at the time of these migrations will be examined. Which reasons are effective in the Armenian migration from Anatolia to the US will be included. The role of missionary activities in the migration will also be emphasized. The study will mainly use the data on the Armenian Immigration Project website. It is possible to reach a large amount of data about the years in which the Armenians migrated to the USA and from which regions. In this context, some information about the said site will be given briefly in the first place. Then, brief information about the Armenian immigration to the US in the pre-1915 deportation, that is, since the 1800s, will be emphasized. Then, from which regions of Anatolia most of these immigration to the USA and the attitude of the Ottoman state on this issue will be emphasized. Thus, it is envisaged to obtain comprehensive data on the age, gender, occupation, physical characteristics, travel dates and departure reasons of the Armenians who migrated from Anatolia to the US by ship.

Keywords: USA, Immigration, Armenian, Ship Records, The Ottoman Empire.

¹ Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ermeni Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yildizdeveci@gmail.com

Giriş

Bu çalışmada ağırlıklı olarak Osmanlı vatandaşı Ermenilerin ABD'ye göç ederken kullandıkları en yoğun seyahat güzergahlarından biri olan gemi kayıtlarının verilerinden yararlanılması düşünülmektedir. Nitekim gemi kayıtlarının bugüne kadar Ermeni meselesiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde pek fazla kullanılmayan bir kaynak olduğu görülmektedir. Oysa gemi kayıtlarında hem Ermeni vatandaşlarının yaş, cinsiyet, doğum yeri ve tarihi bilgilerinin yer alıyor olması hem de göç eden Ermenilerin ABD'de hangi adrese gideceği, ABD'deki bağlantı noktaları, hangi güzergâhların kullanıldığı, giden Ermenilerin meslekleri ve daha birçok bilgiyi içeriyor olması bakımından oldukça değerlidir. Bu nedenle ilk etapta XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda misyonerlik faaliyetlerinin tarihsel arka planı üzerinde durulacaktır, daha sonra ABD'ye yapılan Ermeni göçlerinin yaşanmasında misyonerlik faaliyetlerinin etkileri incelenecektir.

XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyonerlik Faaliyetleri ve Göç

Klasik Döneminin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşamaya başladığı Klasik sonrası dönem İmparatorlukta bir takım değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına ve bazı alanlarda birtakım ıslahatların yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu noktada ilk etapta askeri alanlarda yapılmaya başlanan bu ıslahatlar daha sonra XIX. Yüzyılda Tanzimat ve Islahat hareketleriyle birlikte birçok alana yayılmaya başlamıştır. Kuşkusuz bu reformlar bazı alanlarda olumlu sonuçlar doğurmuş olmakla beraber bazı alanlarda ise ilerleyen yıllarda üstesinden gelinemeyecek birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda bu sorunlardan biri de Şark Meselesi ile başlayan ve daha sonra Büyük Güçlerin dini meseleleri bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışmaya başladığı ve zamanla misyonerlik faaliyetleriyle en üst düzeye çıkan ayrılıkçı faaliyetler olmuştur.

Misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki faaliyetleri ilk dönemlerden itibaren eğitim adı altında insanlara din değiştirtmeyi planladığı için bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı etnik gruplar arasında özellikle de Ermeniler arasında isyan, propaganda ve ayrılıkçı faaliyetlerin desteklendiği bir örgütlenme sürecine dönüşmüştür. Bu faaliyetler bazen doğrudan İmparatorluk sınırları içerisinde bazen de yurtdışında Osmanlı aleyhinde gerçekleştirilmiş ve ciddi sorunları beraberinde doğurmuştur. Bu faaliyetler neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler özellikle de XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren, birçok Batılı ülkeye göç etmeye başlamışlardır. Bu göçlerde Amerika'nın ilk sırada geldiğini söylemek mümkündür. XVII. Yüzyıldan itibaren Amerika tarihinin hemen hemen her döneminde dünyanın birçok noktasından insanlar Amerika'ya göç etmeye başlamıştır. Bu göçler neticesinde 1870 yılında Amerikan nüfusunun büyük bir kısmını yabancıların oluşturduğu kaydedilmiştir (Açıkses-Güher 2014: 1138-1139).

Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri adlı eserinde ilk etapta Türkler arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunan misyonerlerin başarılı olamadıkları için Ermenilere yöneldiklerine işaret eden Adem Kara, 1894-1895 yılları arasındaki ilk göçmenlerin

Diyarbakırlı Ermeni ipek kozası üreticileri olduğunu belirtir. Kara'ya göre, bu üreticiler aynı mesleği New Jersey'de de devam ettirmiş, ayrıca kuyumculuk ve halıcılıkla da ilgilenmişlerdir (Kara 2007:164-167, Bali 2004:180). Rifat Bali ise Ermenilerin ABD'ye göçünde Ermenilerin ABD'yi "eşitliğin ve hürriyetin anası" olarak görmelerinin de etkili olduğuna işaret eder. (Bali 2004:177).

İlk etapta ticaret yoluyla başlayan bu münasebetler, zamanla Amerikan dış politikasının en önemli hususlarından biri haline gelmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Başkan Wilson'a hakemlik görevinin verilmesi bunun önemli göstergelerindedir. Yine Doğu Anadolu'daki Ermeni katliamlarının dış basına farklı olarak yansıtılması ve Batı basınında Osmanlı Devleti aleyhindeki yayınlar neticesinde oluşan kamuoyunun zamanla devlet üzerinde bir baskı aracına dönüştüğünü de söylemek mümkündür. Bu baskılar nedeniyle Osmanlı Devleti'nin 1919'da General Harbord Başkanlığında bir ABD heyetini Anadolu'da Ermeni iddialarını araştırmak üzere davet etmesi de söz konusu göçlerin ortaya çıkardığı sorunlar kapsamında ele alınabilir (Demir 2009: 76-77).

Tarihsel süreçte olduğu gibi I. Dünya Savaşı'nın ardından da Amerikan-Ermeni ilişkileri devam etmiş ve 1918 yılında Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilanının ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'a Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı belirlemek üzere hakemlik görevi verilmiştir. Buna istinaden Wilson'un bu görev çerçevesinde bölgenin demografik, etnik, coğrafi ve tarihi yapısını inceleyerek 1920 yılında iki ülke arasındaki sınırı belirlemiş ve Trabzon şehri ve limanını Ermenilere vererek Ermenilerin denize ulaşımını sağlamıştır. Böylece Ermenilerin lehine bir sınır belirleyen Wilson, Ermenilerin çizilen sınır çerçevesinde nüfus olarak azınlıkta olmalarına rağmen ekonomik nedenlerle Trabzon şehrini ve limanlarını Ermenilere bıraktığı görülmektedir (Acun 2014: 1075-1085). Bu nedenle Trabzon, Ermeniler için hayati öneme sahip bir şehirdi ve Trabzon için Rumlar ve Ermeniler adı konmamış bir mücadele yürütmüşlerdir. Daha savaş devam ederken Ermeni cephesinin Paris'teki önderliğini üstlenmiş olan Bogos Nubar Paşa 1917'de ABD'nin Paris Büyükelçisine, birer kopyası Dışişleri Bakanı R. Lansing'e, Henry Morgenthau'ya ve Misyoner Van Dyke'ye iletmek üzere bir mektup göndermiştir. Nubar Paşa bu mektupta Ermeniler için Anadolu'nun birçok şehrini talep ederken özellikle Karadeniz kıyısında Trabzon'un Ermenilere verilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Köse 2014: 1124).

Nubar Paşa Ermenistan'ın gelişebilmesi için deniz çıkışının mutlaka olması gerektiğini sıkça dile getirmesinin hem Ermenistan hem de Batılı devletler için büyük önemi vardır. Nitekim denize çıkış hem Ermenilerin "Denizden Denize Ermenistan" projesi için hem de Bağdat Demiryolu'nun imtiyazlarının Büyük Güçlere eşit bir biçimde dağıtılması noktasında önemli bir konu olmuştur. Bu nedenle Mersin ve İskenderun limanlarında serbest bölgelerin oluşturulması hususunun dahi gündeme geldiği görülmektedir (Köse 2014:1124-1125).

Konuya bu açıdan bakıldığında XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda temeli atılan Amerikan-Ermeni ilişkilerinin XX. Yüzyılın başlarına kadar devam ettiği, dönemin Amerikan başkanı

Wilson'ın uzun vadede Amerikan çıkarlarına hizmet edecek bir sınır belirlediği anlaşılmaktadır. Bu politikanın temellerinin atılmasında XIX. Yüzyıldaki misyonerlik faaliyetlerinin önemli bir etkisi olmuştur. Amerika'nın Ermenistan sınırlarını belirlerken bölgedeki hammaddenin toplanmasını ve denize ulaştırılmasını ve buradan da Amerika'ya taşıyacak bir sınır çizmeye özen gösterdiği görülmektedir (Acun 2014: 1075-1085). Bu nedenle başta İngiltere ve Rusya olmak üzere Amerika'nın da bağımsız bir Ermenistan'ın hayata geçirilmesinde önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle bu destekler Anadolu'da baş gösteren Sason, Maraş, Zeytun, Van isyanlarında daha da belirgin bir hal almıştır. Bu dönemde ABD'de Osmanlı karşıtı her türlü terör eylemleri ve propaganda faaliyetlerinin rahatlıkla gerçekleştirilmesi ve tüm yardım kuruluşlarının bu konuda ABD'deki Ermenilere destek olması bunun önemli göstergelerindedir. Örneğin 1881 yılında Clara Barton önderliğinde Amerikan Kızılhaç'ının Ermeni propaganda faaliyetlerine destek vermesi, Amerikan misyonerlerinin, gazetelerinin Osmanlı devletindeki isyanları çarpıtarak dünyaya yansıtması yine benzer bir politikanın neticesidir (Kuzgun 2014: 1087).

Bu göçlerin yaşanmasında misyonerlerin bazen doğrudan bazen de dolaylı etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle de ABD'ye Ermeni göçlerinde misyonerlik faaliyetlerinin önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında gerek misyonerlik faaliyetleri gerekse de Batılı Devletlerin Osmanlı İmparatorluğuna yönelik faaliyetleri sonucunda ABD'ye göç eden Ermenilerin etkin bir biçimde kullandığı güzergahlardan biri olan gemi yolculukları üzerinde durulması planlanmaktadır. Böylelikle gemi kayıtlarından hareketle imparatorluğun son dönemlerinde ABD'ye göç eden Ermenilerin yaş, cinsiyet, meslek, gidilecek güzergâh ve daha birçok konudaki bilgilerine ulaşılması hedeflenmektedir. Bu kayıtlar hem Tehcir öncesinde yurtdışına bir Ermeni göçünün olduğunun anlaşılması açısından hem de hangi gerekçelerle ve Anadolu'nun hangi bölgelerinden yoğunlukla göç edildiğinin anlaşılması açısından önemlidir.

Arşiv Belgelerinde ABD'ye Ermeni Göçü

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ermenilerin ABD'ye göç konusunun başlı başına bir sorun olduğu görülmektedir. Bu süreçte yaşanan gelişmelerin büyük kısmının Osmanlı arşiv kayıtlarına da yansıdığı görülmektedir. Örneğin 20 Kasım 1889 tarihli bir belgede Harput, Muş ve Diyarbakır'dan Amerika'ya gelen bazı Ermenilerin kiliselerde Türkler aleyhinde konuşmalar yaptıkları, saray, paşa konakları ve askeri kışlaları hedef almak suretiyle Osmanlı ülkesinde bir isyan çıkarmak için silah satın alarak İstanbul'a gönderdikleri, tüfek demirlerini karyola şeklindeki sandıklarla, dinamitleri de gaz tenekeleriyle naklettikleri kaydedilmiştir. Ayrıca söz konusu ihtilal eylemlerinin Marsilya'da bulunan Portakalyan tarafından yönlendirildiği, aleyhte propagandanın önüne geçmek için İstanbul Ermeni Patriği tarafından Marsilya ve Londra'ya bir memur gönderilmesi gerektiğine dair bilgilere de yer verildiği görülmektedir (HR.SYS, 2735/14 2007).

ABD'nin Ermeni meselesi konusunda özellikle misyonerlik faaliyetleri kapsamındaki çalışmaları özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde hız kazanmıştır. Bu

noktada Yakın Doğu Yardım Komisyonu'nun (YDYK) Ermenilere destek adı altında verdiği desteğin yardım kuruluşlarının hareket tarzıyla bağdaşmayacak mahiyette olduğu, Ermenileri Türklere karşı kışkırttığı ve zaman zaman propaganda faaliyetlerinde dahi bulunduğu bilinmektedir. Bu çabalarının sonucunda YDYK Osmanlı vilayetlerinde bağımsız bir Ermenistan kurulması için çaba sarf etmiş ve yurtdışında da bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır (Gencer 2006:128-129).

ABD'li Protestan misyonerler tarafından kurulan YDYK 1915 Tehciri öncesinde 1820'li yıllardan itibaren Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başlamış ve kısa süre içerisinde Yakın Doğu'da en etkili kuruluşlardan biri haline gelmiştir (Gencer 2006: 218-219). Bu tür yardım kuruluşları sadece Protestan Ermeniler için değil benzer şekilde Katolik Ermeniler için Fransa'nın, Ortodoks Ermeniler için ise Rusya'nın bu tür girişimlere bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bu çerçevede sadece Amerikalı değil, İngiliz, Fransız, Rus misyonerleri aracılığıyla da Ermenilerin Batılı devletlere göç etmiştir. Amerikalı misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler üzerindeki faaliyetleri bu nedenle de devlet tarafından yakından takip edilmiş ve zaman zaman bazı tedbirlerin alınmasına da büyük özen gösterildiği görülmektedir. Örneğin Erzurum, Trabzon ve Bursa'daki Ermeniler arasında Protestan mezhebini yaymaya çalışan Amerikalı papazlara karşı birtakım tedbirlerin alındığı ve bu faaliyetlerin Ermeniler tarafından da rahatsızlıkla karşılandığı, Ermenilerin bu durumdan şikayetçi olduğu, yapılan uyarılara rağmen faaliyetlerini sürdüren papazların bölgeden uzaklaştırılmalarına karar verildiği görülmektedir (HR. MKT, 4/18 2007).

New York Ermenilerinin ABD tarafından desteklendiği ve İstanbul'daki Amerikan Elçiliğinin Ermenileri müdafaa etmesi için talepte bulunmayı kararlaştırdıkları hususu da arşiv belgelerine yansımıştır (HR.SYS, 2823/24 2007). Bu faaliyetler neticesinde çok sayıda Ermeninin ABD'ye göç ettiği, bunlar arasında özellikle Harput'tan birçok Ermeninin ABD'ye göçü konusunda çok sayıda arşiv kaydının olduğunu söylemek mümkündür (HR. SYS, 2823/49 2007). ABD'ye Ermeni göçü sadece tek bir noktadan değil Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinden ABD'ye göçte ciddi bir artışın olduğu görülmektedir. Örneğin Erzurum, Sivas ve Van vilayetlerinden Amerika'ya göç ederek izinsiz tabiiyet değiştiren Ermenilerle Yunan olmaya kalkışan Cezayir-ı Bahr-ı Sefid ahalisinin sayısında ciddi bir artışın kaydedilmesi ABD'ye göçteki artışın önemli göstergelerindendir (Y.MTV, 67/31 2007).

Arşiv kayıtlarına bakıldığında XIX. Yüzyılda ABD'ye Ermeni göçünün hem resmi hem de gayri resmi yollardan yapıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle arşiv kayıtlarına yansıyan vakalara bakıldığında izinsiz Amerika tabiiyetine geçen Ermenilerin pasaport işlemlerinde çok dikkatli olunması konusunda bazı uyarıların yapıldığı da görülmektedir (BEO. AYN. D, 1631/s.575 2007).

ABD'ye giden Ermenilerin burada Osmanlı aleyhinde ciddi olumsuz faaliyetler içerisinde yer almaya başladığı da yine arşiv belgelerine yansımıştır. Örneğin Amerikan gazetelerinde yalan haber yayınlamak üzere New York eski Başşehbenderi ve Matbuat

Cemiyeti üyesi Oskanyan'ın ittifakla vekil olarak tayin edildiği ve Amerika'da bulunan ve ailelerinin yanlarına getirmek isteyen Ermenilere destek olduğuna dair bilgilere de yer verildiği görülmektedir (HR.SYS, 2735/45 2007).

Bu çerçeveden konuya bakıldığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni göçünün beraberinde hem siyasi hem de stratejik açıdan bit çok sorunu da beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle ABD'ye Ermeni göçünün nasıl ve hangi dönemlerde, ne tür gerekçelerle yapıldığının anlaşılması açısından gemi kayıtları önemli veriler içermektedir.

Söz konusu gemi kayıtlarında seyahat eden kişiye gemide kimin refakat ettiği bilgilerinin de kaydedildiği görülmektedir. Örneğin Aghavni Nazaretian adlı kişinin Urfa Sancağı'ndan İstanbul'a geldiği burada 1921 yılında İstanbul'dan New York'a yolculuk ettiği bilgileri görülmektedir. Nazaretian'ın aynı yolculuk sırasında 18 yaşında olduğu ve cinsiyet bilgilerinin de kaydedildiği bu kayıtlardan kendisinin aslen Urfa Sancağından olduğu ancak Harput, Mamuretul-Aziz'de ikamet ettiği bilgilerine de rastlamak mümkündür (AIP 2020).

ABD vatandaşlığına geçişlerin sadece resmi yollardan değil izinsiz geçişlerin de olduğu dair arşiv kayıtlarında yer almıştır. Örneğin izinsiz Amerikan vatandaşlığına girmiş olan Ermenilerin Osmanlı ülkesine kabul edilmeyeceğine dair arşiv kayıtlarının olduğu da görülmektedir (BEO. AYN. D, 1633/s.489 2007). Bu noktada Osmanlı devletinin izinsiz olarak Amerikan vatandaşlığına geçiş yapıp Amerikan pasaportuyla İstanbul'a gelen Ermenilerin geldikleri vapurlarla iade edilmesi talimatı verdiği de görülmektedir (BEO. AYN. D, 1633/s.711 2007). Konuyla ilgili olarak Amerika elçiliğinin iade edilen Ermenilerin himaye etmemesi konusunda da ayrıca uyarıldığı belgelere yansımıştır (BEO. AYN. D, 1633 2007).

XIX. Yüzyılda eski dünya milletlerinin yeni dünya olarak adlandırdıkları ABD'ye göç arzusu daima söz konusu olmuştur. Bu nedenle bu dönemdeki göçlerin büyük oranda ABD'ye yapıldığını söylemek mümkündür. ABD'nin göç konusunda bu kadar cazip bir ülke olmasında XIX. Yüzyılda geniş coğrafyası ve iş gücüne olan ihtiyacının önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle söz konusun dönemde ABD'ye ilk etapta niteliklerine bakılmaksızın bulaşıcı hastalık taşımayan hemen hemen tüm göçmenleri kabul etme politikası izlemiştir (Akter 2007:19).

ABD'ye Ermeni Göçünün Nedenleri

XIX. Yüzyılda Amerika'ya Ermeni göçünün yaşanmasında başta ekonomik, siyasi olmak üzere sosyal ve siyasal nedenlerin önemli bir etkisi olmuştur. Ancak yurt dışına göç eden Ermenilerin büyük bir kısmının benzer şekilde aynı gerekçeleri öne sürdüğü ve daha çok katliam, zulüm ve dehşetli olayları gerekçe göstererek göç ettikleri bilinmektedir (Akter 2007:24).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Amerika'ya göçün 1820'li yıllarda başladığını kaydeden Kemal Karpat'a göre, bu durum 1890'lı yıllarda zirve noktasına ulaşmıştır. Göçlerden dolayı devletin de rahatsızlık duyduğu ve birtakım kısıtlamalara gidildiğini kaydeden Karpat, bu göçlerin 1908 ile 1914 yılları arasında ise son zirve noktasını yaşadığını ifade etmiştir. Bu

süreçte özellikle Balkan savaşlarının etkisine işaret eden Karpat'a göre, Osmanlı'nın tüm vilayetlerinden göçler olsa da, özellikle Anadolu ve Balkanlardan büyük ölçüde Amerika ve Rusya'ya göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin özellikle Kuzey ve Güney Amerika'ya yapıldığına işaret eden Karpat, XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve etnokültürel toplumsal yapısının değişiminin yaşanan göçlerde büyük bir etkisi olduğunu kaydeder. (Karpat 2002:98-100). Benzer şekilde Rifat Bali'de *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya: Amerika'ya ilk göç eden Türklerin yaşam öyküleri* adlı eserinde 1899-1914 yılları arasında ABD'ye çok sayıda Ermeni göçünün yaşandığına işaret eder (Bali 2004:172).

Osmanlı devleti bu sorunla ilgili olarak 1874 yılında vatandaşlarının haklarının korumak ve ülkenin güvenliğini sağlamak amacıyla Tabiiyet Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu kanunla birlikte devletin Amerika'ya giden ve Amerikan vatandaşlığına geçen Ermenilerin sayısını ve faaliyetlerini kontrol altına almaya çalışmıştır. Amerikan Hükümetiyle imzalanan bu antlaşma ilerleyen zamanlarda başka sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki tabiiyet sorunları Osmanlı Devleti Washington Sefaretinin konuya yoğunlaşmasını, bu hususla ilgili Amerikan gazetelerine devamlı açıklama ve tekzip yazıları göndermelerine neden olmuştur. Bu yazılar aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne karşı Amerika'da yaratılan olumsuz imajdan duyulan rahatsızlıklar dile getirilmeye çalışılmıştır. Tabiiyet sorunları XX. Yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. (Akter 2014: 1129-1137).

XIX. Yüzyılda Amerika'ya göç sadece Ermeniler arasında değil Türkler, Kürtler, Cebel-i Lübnanlılar, Suriyeliler, Bulgarlar, Arnavutlar ve Rumlar arasında da yaygındı. Amerika'ya giden herkesin orada çok iyi koşullarda yaşadığı da söylenemezdi. Nitekim yurtdışı temsilciliklerinin raporlarına göre gelen bazı şahısların iş bulamadığından dolayı perişan bir halde geri döndükleri de yansımıştır (Akter 2007: 22).

Ermenilerin Amerika'ya göç etmesi yasal yollardan sınırlı olduğundan bu göçü desteklemek için gayri resmi bazı örgütlerin kurulduğu görülmektedir. Washington Sefiri Mavroyeni Beyin bu konuyla ilgili olarak Hariciye Nazırı Sait Paşa'ya Anadolu'dan Amerika'ya yapılan Ermeni göçlerinin iki örgüt tarafından gerçekleştirildiğine dair bir rapor gönderdiği görülmektedir. Benzer şekilde Harput ve İstanbul'da da bu göçler için bazı örgütlerin faaliyet gösterdiğine işaret edilmiştir (Akter 2007: 66).

Ermenilerin Amerika'ya göç etmesinde Türk memurların yanı sıra bazı önde gelen Ermeni şahsiyetlerinin de yardımcı oldukları söylenebilir. Ancak büyük desteğin burada misyonerler tarafından verildiğini belirtmekte yarar vardır. Bu kapsamda Ermenilerin özellikle yabancı ülke vatandaşları ile birlikte yurdu terk ettikleri de görülmektedir (Akter 2007: 68-69).

Osmanlı devletinin dışarıya açılan hemen hemen tüm limanlarının Ermeni göçü ve firarı için kullanıldığını kaydeden araştırmacılara göre, bu durum XX. Yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Yüzyılın başlarına kadar yurtdışına giden Ermenilerin kaçış ücretinin beş lira olduğu ve İskenderun, Antep'te polis ve nüfus memurlarının beşer lira karşılığında Ermenilerin firarına yardım ettikleri de kaydedilmiştir (Akter 2007: 70-74).

Amerika'ya Ermeni göçünün siyasi boyutuna bakıldığında özellikle Amerika'nın Ermenilere yönelik tutumunun şekillenmesinde misyonerler aracılığıyla olumlu bir Amerikan imajının oluşturulmaya çalışıldığını da söylemek mümkündür. Amerika'nın emperyalist çıkarları doğrultusunda Amerika'da Ermeni meselesine dahil olarak bölgedeki dengeleri kendi kontrolüne almak ve burada söz sahibi olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunun içinde Amerika'da yapılan Ermeni propaganda faaliyetlerinin temelinde masum ve mazlum bir Ermeni imajı oluşturmaya çalışmışlardır (Kuzgun 2014: 1109).

Amerika ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ilişkiler Anadolu'da faaliyet gösteren misyonerler aracılığıyla gerçekleştiği için bu noktada Anadolu'daki Amerikan Board Heyeti'nin Amerika'ya yapılan göçlerde önemli bir yeri vardır. Özellikle Harput ve çevresi Amerika'ya göçte önemli bir merkez olmuştur. Amerika gerek nüfus oranını arttırmak gerekse de vasıflı elemana olan ihtiyacını gidermek için misyonerler aracılığıyla Amerika'ya Ermeni göçlerini teşvik etmiştir. Amerika'ya Ermeni göçünde önemli bir diğer faktör de ABD'nin konuyu uluslararası bir mesele haline getirme yönündeki çabasıdır. Nitekim Amerika'ya göçü teşvik ederek bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır (Açıkses-Güher 2014: 1138-11145).

Ermeni Göçmen Projesi Sitesine Kısa Bir Bakış

Mark B. Arslan tarafından bir proje kapsamında hazırlanan *Armenian Immigration Project* (AIP) son derece kapsamlı bir veri tabanıdır. Arslan bu siteyi bir proje kapsamında hazırladığını ve projede ağırlıklı olarak Ermenilerin Kuzey Amerika'ya göçüne odaklandığını belirtmiştir. 1930 öncesi dönemde Amerika (ABD ve Kanada)'nın esas alındığı bu projede, erken göçlerin ise 1800'lerin ortalarından başlayarak, 1915 yılına kadarki süreci kapsadığı belirtilmiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı'ndan sonra gelen mültecilerin de projeye dahil edildiği bilgilerine de yer verilmiştir. Arslan sitenin ücretsiz ve aranabilir çevrimiçi bir veri tabanı olarak hazırlandığını ve bu sitede dokuz farklı kaynak türünün yer aldığına da işaret etmiştir (Arslan AIP 2020: 2).

Mark B. Arslan (<http://markarslan.org> 2020)

Arslan böyle bir projeyi hazırlamasındaki temel amacının ise Kuzey Amerika'daki Ermeni kökenli kişilerin göçmen atalarını ve akrabalarını, miraslarını ve Ermeni atalarının anavatanlarına olan bağları hakkında daha fazla bilgi edinmelerini sağlamak için bir referans

noktası oluşturmak amacıyla hazırladığını belirtmiştir. Arslan ayrıca Ermeni göçmenlerin kayıtlarını içeren 3.449 gemi yolculuğundan Kuzey Amerika'ya 66.825 giriş yapıldığını tespit ettiğini ve bu seyahatlerin tamamını siteye yüklediğini böylelikle çalışmanın Kuzey Amerika'daki Ermeni göçmenlerin bir kısmını temsil ettiğini de belirtmiştir. Tüm bu girişleri içeren bir veri tabanı olarak bu sitenin artık sorgulama yapma ve raporlar için çevrimiçi olarak aktif olduğunu ayrıca daha fazla giriş eklendikçe çevrimiçi veri tabanının sık sık güncelleneceğini de ifade etmiştir (<http://markarslan.org> 2020).

Söz konusu sitede gerçekten de birçok başlık altında arama yapılabilir. İlgili web sitesinin ilk bölümünde Arslan'ın neden böyle bir sayfayı hazırladığı ve hangi verilerden yararlandığı da kısaca açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre, özellikle Kuzey Amerika'ya gelen Ermenilerin kökenlerinin bulunması amacıyla hazırlandığı kaydedilmiştir. Ermenilerin kökenlerinin bulunması için birçok veri tabanındaki kayıtlardan yararlandığı, bunlar arasında gemi kayıtları, askeri kayıtlar, nüfus sayımları, evlilikler, vatandaşlık belgeleri, ölüm kayıtları, pasaport bilgileri, reklamlar, doğum belgeleri, gazete ilanları vb. birçok kayıttan istifade edildiğine de dikkat çekilmiştir. Web sitesinde yirmi üç başlık altında arama yapılabileceği, bu başlıklardan yapılacak aramalar sayesinde aranan şahsa dair birçok bilgiye de kolaylıkla online ulaşılabileceği belirtilmiştir. Buna göre sadece bir yer adından hareket edilerek kişinin doğum yeri, son ikamet yeri, en yakın akrabanın ikamet yeri vb. bilgilere kolaylıkla erişim sağlanmaktadır. Bu site aynı zamanda yalnızca ülke adı değil daha ayrıntılı tanımlamaların da yapıldığı kayıtları da içermesi açısından önemlidir. Örneğin, bir nüfus sayımı kaydında veya taslak kaydında bir şahsın doğum yeri sadece "Türkiye" veya "Ermenistan" olarak belirtilmişse, bu kaydın bu sorgunun arama sonuçlarına dahil edilmeyeceği, bununla birlikte, kayıt vilayet veya kasaba / kaza adının Türkiye olması durumunda veya başka bir yerde kasaba adını gösteriyorsa, bu kaydın sorguya dahil edildiği de belirtilmiştir (<http://markarslan.org> 2020).

Arslan söz konusu projede göçmenlerin özellikle doğum belgelerini sıkça kullandığını da belirtmiştir. Bu belgelerin çocukların ebeveynlerinin doğum yeri, doğum yılı, doğum tarihi ve soyadı bilgilerini içermesi bakımından önemli bilgiler içerdiğini söylemek mümkündür. Arslan'ın projenin hazırlanmasında kullandığı bir diğer veri tabanı ise 1940'tan önce ölen çiftlerden doğan çocuklar da dahil olmak üzere 1930'a kadar ABD ve Kanada'ya gelen Ermenilerin ölüm sertifikaları olmuştur. Bu belgelerde ise genellikle merhumun ebeveynlerinin adları, tarihi, adresi vb. bilgiler açısından özellikle de annenin kızlık soyadını içermesi ve bazı durumlarda doğum kasabası veya köy bilgilerini dahi içermesi bakımından önemlidir (<http://markarslan.org> 2020).

Resim 1: Göçmen ailelerin çocuklarına dair doğum belgesi (http://markarslan.org 2020).

104-228-125M TEXAS STATE BOARD OF HEALTH BUREAU OF VITAL STATISTICS 15067 B.O.V.S. BOOK B

PLACE OF BIRTH **Daless**

(1) County **Daless** City **Daless** Reg. Dis. No. _____ Register No. **829**

(No. **Baptist** **Sautouin** St.; _____ Ward)

2 FULL NAME OF CHILD **Yervant Harry Babasin** (If child is not yet named, make supplemental report, as directed)

(4) Sex of Child **male** (5) Twin, first or other **yes** (12) Legitimate or illegitimate **yes** (11) Date of Birth **March 19 1921**

(10) FATHER FULL NAME **Yervant Harry Babasin** (11) MOTHER FULL MAIDEN NAME **Minnie Turner**

(7) RESIDENCE **Vernon Texas** (11) RESIDENCE **San Antonio, Tex**

(8) COLOR **White** AGE AT LAST BIRTHDAY **37** (14) COLOR **White** AGE AT LAST BIRTHDAY **25**

(9) BIRTHPLACE **Armenia Mussovan** (17) BIRTHPLACE **Greenville Tex**

(18) OCCUPATION **Debut** (18) OCCUPATION **Housewife**

(11) Number of children born to this mother, including present birth **1** Number of children of this mother now living **1**

CERTIFICATE OF ATTENDING PHYSICIAN OR MIDWIFE*

(19) I hereby certify that I attended the birth of this child, who was born alive at **4:00 P. M.** on the date above stated.

*When there was no attending physician or midwife, then the father, grandfather, etc., should make this return. A midwife child is one that another brackets her above other evidence of life after birth.

Given name added from a supplemental report _____ ID _____

(Signature) **C. R. Hays** (Physician or Midwife) **Pro-Kife Bldg. Dallas**

Address _____ Filed _____ 19 _____ Registrar **Durdie Smith**

Resim 2: Göçmenlerin ölüm belgesi (http://markarslan.org 2020).

1 PLACE OF DEATH **Wayne** MICHIGAN DEPARTMENT OF HEALTH State Office No. **195141**

Country **Wayne** Division of Vital Statistics **195141**

Township _____ City **Detroit** Register No. **4215**

2 FULL NAME **Sessany Baronian** (If death occurred in a hospital or institution, give the NAME instead of street and number)

(a) Residence No. **2251** (b) Place of death _____ (If non-resident give city or town and state)

Length of residence in city or town where death occurred **17 yrs.** How long in U. S. if of foreign birth **23 yrs.**

PERSONAL AND STATISTICAL PARTICULARS

3 SEX **Male** 4 Color or Race **W** 5 Single, Married, Widowed or Divorced **Widower**

6a If married, widowed or divorced **HUSBAND of (or) WIFE of**

6 DATE OF BIRTH (Month, day and year) **March 31 1865**

7 AGE **56** Years Months Days 8 Months **10** OR **min.**

8 Trade, profession, or particular kind of work done, as engineer, Sawyer, bookbinder, etc.

9 Industry or business in which work was done, as silk mill, saw mill, bank, etc.

10 Date deceased last worked at this occupation (month and year)

11 Total time (years) spent in this occupation

12 BIRTHPLACE (city or town) **Armenian** (State or Country)

13 NAME **Harry Baronian**

14 BIRTHPLACE (city or town) **Armenia** (State or Country)

15 MAIDEN NAME **Sarah Aronians**

16 BIRTHPLACE (city or town) **Armenia** (State or Country)

17 INFORMANT **Arshalgus Baronian** (Address) **2251 Ford St.**

18 BURIAL **Wayne** Date **4/18 1921**

19 UNDERTAKER **Louis Pappas** (Address) **2000 Franklin**

20 FILED _____ 19 _____ Registrar _____

MEDICAL CERTIFICATE OF DEATH

21 DATE OF DEATH (month, day, and year) **April 5 1921**

22 I HEREBY CERTIFY, That I attended deceased from _____ to _____ 19 _____

I last saw deceased on **March 31 1921** death is said to have occurred on the date stated above, at **4:00 P. M.**

The principal cause of death and related causes of importance were as follows:

Apoplexy

Other contributory cause of Impairment **None**

If operation, date of _____

Condition for which performed **Brain & Heart**

Organ or part affected **Brain & Heart**

Was there labored breathing? **Yes** Autopsy? **Yes**

In case of violence state if accident, homicide or suicide.

Where did injury occur? _____ (Specify city, county or state)

In industry, home or public place? **Home**

Was disease or injury related to occupation of deceased? **No**

Signature **P. H. Johnson** M. D. Address **1374 W. 22nd St. Detroit**

İlgili web sitesinde İngilizce kayıt ve belgelerin yanı sıra Ermenice belgelerde kullanılmıştır. Bu sitedeki veriler Amerika'ya yapılan Ermeni göçünün sayısını, niteliğini, tarihsel arka planını göstermesi açısından da önemlidir. Nitekim göç kayıtlarının 1800'lü yıllara dayanıyor olması bunun önemli göstergelerindedir.

Arslan'ın Ermeni Göçmenlik Projesi adlı veri tabanında örneğin soyadına göre yapılacak bir aramada göçmen kişinin adı, soyadı, nereden Amerika'ya geldiği ya da kökeni ve Amerika'da nerede ikamet ettiği bilgilerine ulaşmak mümkündür. Sitenin bu bölümüne özellikle Ermenice kayıtlara yer verilmesinin nedeni Ermenice okuyabilen araştırmacıların daha fazla bilgi edinmek için görüntüleri kendilerinin incelemeleri için teşvik edilmeleridir.

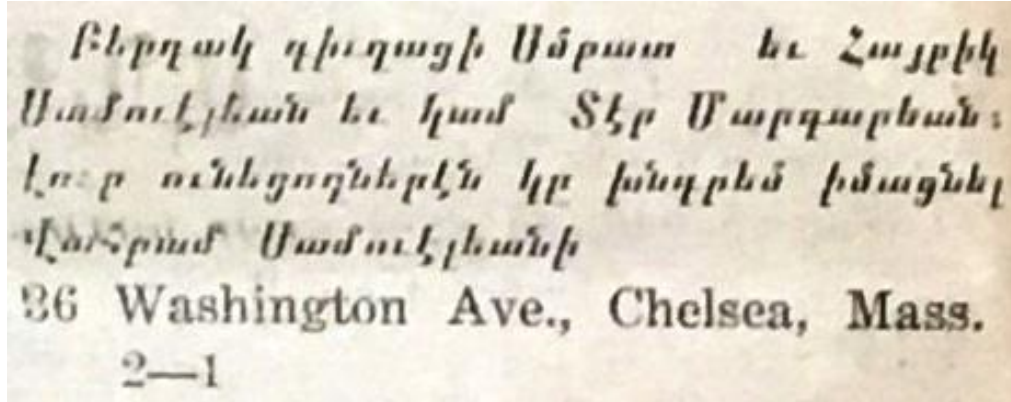
Örneğin Samuelian soyadıyla yapılacak bir arama kaydında aşağıdaki bilgilerin tamamına ulaşmak mümkündür. Böylece tüm Amerika'daki Samuelian soyadıyla kayıtlı Ermeni göçmenlerin kayıtları görüntülenebilmektedir.

Resim 3: Ermeni Göçmenlik Projesi Veri Tabanında Samuelian soyadına göre arama sonuçları

Soyadı-Adı	Kökeni	İkametgah Adresi	Veriliş Tarihi	Yorumlar
Samouelian [Samuelian], Hayrig M	Van (Pertag), Van, Turkey	6 Washington Ave. / Chelsea, MA, USA	1919-07-12	[last name also] Der Markarian
Barsamian, Krikor	Evereg (Tomarza), Ankara, Turkey	Box 74 / Carrollville [Otjen], WI, USA	1919-04-30	Bilgi Yok
Samouelian [Samuelian], Vahram	Van (Pertag), Van, Turkey	36 Washington Ave. / Chelsea, MA, USA	1919-07-12	[last name also] Der Markarian
Samouelian [Samuelian], Smpad	Bilgi Yok	Van (Pertag), Van, Turkey	Bilgi Yok	[last name also] Der Markarian
Samouelian [Samuelian], Hayrig	Bilgi Yok	Van (Pertag), Van, Turkey	Bilgi Yok	[last name also] Der Markarian

Soyadına göre yapılan aramalarda her bir isimle ilgili olarak sayfa altında Ermenice kayıtlara da yer verilmiştir.

Resim 4: Ermeni Göçmenlik Projesi Veri Tabanında Samuelian soyadına göre arama sonuçlarında çıkan Samouelian [Samuelian], Vahram'a ait Ermenice görseller.

ABD'ye Anadolu'dan Deniz Yoluyla Giden Ermenilerin Gemi Kayıt Bilgileri

Amerika'ya yapılan göçlerde en önemli güzergahın deniz yolu olduğunu söylemek mümkündür. Ermenilerin özellikle Mersin ve İskenderun'daki memurların kayıtsızlıklarından faydalandığı ve yasal olmamasına rağmen Amerika'ya ve diğer ülkelere firar etmelerinde bu memurların Ermenilere yardımcı oldukları anlaşılmaktadır. Sırf bu nedenle Mersin ve İskenderun iskelelerinde görevli polis memurlarının görev yerlerinin değiştirildiği de söylenebilir (Akter 2007:68, Açıkseç-Güher 2014: 1141).

Amerika'ya deniz yoluyla giden Ermenilerin kayıtlarının tutulduğu AIP adlı bu site Mark Arslan tarafından online olarak kullanıma açılmış bir web sitesi olup tüm araştırmacıların erişimine açık bir sitedir. Söz konusu sitenin en önemli özelliği Osmanlı

İmparatorluğu'nun sadece bir bölgesi veya şehirden değil hemen hemen tüm bölgelerinden ABD'ye gemi ile yapılan yolculukların kayıtlarının tutulmuş olmasıdır. Bu yönüyle göç eden nüfusun fiziksel özelliklerinden tutun da yaşına, cinsiyetine, mesleğine, akrabalık ilişkilerine, ABD'de gideceği adrese, geminin limandan kalkış ve varış bilgilerine, yolcunun ikametgah bilgilerine, yolcunun varış noktasında irtibat kuracağı kişinin isim ve adres bilgilerine, yolculuğun yapılacağı geminin adına, yolcunun doğum yeri bilgilerine, yolcunun en son ikamet ettiği adresine vb. daha bir çok bilgiye yer verildiği görülmektedir.

Gemi kayıtlarında yer verilen bir diğer bilgi de yolcunun varış noktasındaki bağlantıları olduğu görülmektedir. "Yabancı geldiğinde ülkedeki en yakın arkadaş veya akraba" başlığı altında yer alan bu bölümde gelen şahsın ilgili ülke ve şehirde kiminle temas edeceği bilgilerine de yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca yolcunun ABD'ye geldikten sonra bir akraba veya arkadaşına katılıp katılmayacağı bilgilerinin de sorulduğu görülmektedir. Kayıtlarda seyahat eden yolcunun ABD'ye ulaştıktan sonra ikamet edeceği adres bilgilerine de yer verildiği görülmektedir. Örneğin 1911 yılında Le Havre'den yolculuk eden Jacob Avazian'ın 170 Jefferson Ave. / Memphis, TN, USA adlı adreste ikamet edeceği belirtilmiştir (<http://markarlan.org> 2020).

Tablo 1: Şanlıurfa ve Birecik'ten Amerika'ya göç eden Ermenilerin gemi kayıtları

No	İSİM	DOĞUM YERİ VE YAŞ	MESLEK	GEMİ AD	LİMAN Kalkış/Varış	Cinsiyet/ Medeni Durum	EN SON İKAMETGAHI
1	Avazian [Aivazian], Jacob	Birejik – Urfa-Yaş bilgisi Kayıtlı Değil	Ressam	La Bretagne	1911-04-29 (Le Havre) / 1911-05-09 (New York)	Bayan / Evli	Birejik, Urfa (autonomous sanjak), Turkey
2	Balabanian, Helsepe	Birejik, Urfa-26	Tüccar	Constantinople	1922-09-12 (Piraeus) / 1922-10-02 (New York)	Erkek / Bekar	Athens, Greece
3	Balabanian, Helsepe	Birejik, Urfa-18	Meslek Bilgisi kayıtlı değil.	Braga	1922-08-14 (Marseille) / 1922-09-02 (Providence)	Bayan / Bekar	Aleppo, Turkey
4	Tarakdjian [Darakjian], Najibe	Birejik, Urfa-17	Ev Hanımı	Majestic	1923-07-26 (Cherbourg) / 1923-08-01 (New York)	Bayan / Bekar	Beirut, Turkey
5	Kalemkarian, Charley George	Birejik, Urfa-49	Papaz (Din Adamı)	Kayıtlı Değil	WW2 (Conflict) / Fresno, Fresno Co., CA, USA (Draft Board 128)	Kayıtlı Değil	Kayıtlı Değil
6	Kalemkar [Kalemkarian], Grace	Birejik, Urfa-35	Ev İşleri	Kayıtlı Değil	Kayıtlı Değil	Bilgi verilmiş / Bekar	Ayntab, Aleppo, Turkey

7	Khaschmani an [Khashmani an], Hagot	Birejik, Urfa-33	Öğretm en	France	Le Havre / New York	Bekar	İstanbul, Turkey
8	Papazian, Manasseur G. (Rev.)	Birejik, Urfa-42	Din adamı (Papaz)	Carpathia	Ayntab, Aleppo, Turkey / New York	Evli	Ayntab, Aleppo, Turkey
9	Chamaghass ian [Shamagasia n], Coutsi	Birejik, Urfa-65	Ev Hanımı	Braga	Aleppo, Turkey / 1922-09-02 (Providence)	Evli	Aleppo, Turkey
10	Chamaghass ian [Shamagasia n], Marie	Birejik, Urfa-8	Ev Hanımı	Braga	Aleppo, Turkey / 1922-09-02 (Providence)	Bekar	Aleppo, Turkey
11	Tozlian, Esther	Birejik, Urfa-43	Ev Hanımı	Kayıtlı Değil	Liverpool, England / Beecher's Falls, NH (1903-10)	Evli	Birejik, Urfa (autonomous sanjak), Turkey
12	Tozlian, Esther	Birejik, Urfa-43	Ev Hanımı	Kayıtlı Değil	Liverpool, England / Beecher's Falls, NH (1903-10)	Evli	Birejik, Urfa (autonomous sanjak), Turkey

Gemi kayıtlarında dikkat çeken bir diğer husus ise seyahat eden yolcuların çoğunlukla ikametgah adresleri ile yolculuktan önceki son ikametgah adresleri arasındaki farklılıklar olmuştur. Örneğin Urfa-Birecik doğumlu Jacob Avazian'ın gemiye binmeden önceki son ikametgah adresinin Adana-Tarsus olduğu görülmektedir (<http://markarslan.org> 2020). Bu durum akıllara iki soru işareti getirmektedir. Birincisi Avazian'ın gemiyle yolculuk yapabilmek için Urfa-Birecik'ten en yakın deniz yolu ulaşımının Adana-Tarsus'ta olması nedeniyle buraya geldiği yönündedir. İkincisi ise Urfa-Birecik doğumlu olsa da ailevi, ticari, dini vb. nedenlerle buradan Adana-Tarsus'a göç etmiş olma ihtimalidir.

Yolcuların seyahat ettiği gemilerin isimleri ve kapasiteleri de önemli bilgiler içermektedir. Örneğin Majestic adlı gemi 1889 yılında inşa edilmiş 1000 kişilik bir kapasiteye sahip ana seyir güzergahı Quinstown-New York olan ve 1914 yılında ıskartaya çıkarılan bir gemidir (Akter 2007: 81).

Söz konusu web sitesindeki verilerden yararlanarak örnek oluşturması ve buradaki kayıtların fikir vermesi açısından sadece Urfa-Birecik başlıklı bir arama yapılarak ABD'ye yapılan Ermeni göçlerine dair ne tür bilgilere ulaşılabileceğine dair bir tablo hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan Birecik'ten New York'a toplamda sekiz yolcunun seyahat ettiği görülmektedir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus da sadece I. Dünya Savaşı değil II. Dünya Savaşı sırasında da ABD'ye bir Ermeni göçünün yaşanmış olmasıdır. Bu noktada George Charkey Kalemkarian'ın 27.04.1942'de yolculuk yaptığı görülmektedir. Özellikle Kalemkarian'a ait verilerin kaydedildiği sayfada diğer yolcularınkinden farklı birtakım bilgilere de yer verilmiştir. Burada kendisinin sağ yanağında ve çenesinde yara izleri olduğu,

göz renginin kahverengi ve siyah kalın saçları olduğu bilgileri de kaydedilmiştir. Yakın dönem kayıtlarında eski dönemdeki kayıtlardan farklı olarak gemi bilgilerine yer verilmediği de görülmektedir.

Resim 5: ABD'ye göç eden Göçmen yolcuların kullandıkları gemi (http://markarslan.org 2020).

Ermeni Göçmenlik Projesi veri tabanında Amerika'ya göç eden göçmenlerin %91,0'nun yani büyük bir kısmının 3. Sınıfta seyahat ettiği kaydedilmiş olup yine büyük bir bölümünün erkeklerden oluştuğuna da dikkat çekilmiştir. Ermeni göçmenlerin göç ettikleri ülke ve eyalet bazındaki rakamlara bakıldığında %28,9'nin New York'un ilk sırada geldiği, daha sonra ise onu %26,8 ile Massachusetts'in izlediği belirtilmiştir. Böylece %20,6 ile New York'ta (Manhattan)'un en çok Ermeni göçmeni kabul eden bölge olduğu belirtilmiştir. Veri tabanında ayrıca göçmenlerin en çok ziyaret ettikleri adresin ise Lawrence, Massachusetts'te 98 Common Street (%0,7) olduğu da belirtilmiştir. Amerika'ya en çok Ermeni göçünün Harput şehrinden yapıldığı ve bu nedenle Osmanlı Mamuretul-Aziz vilayetinin Ermeni göçmenler açısından en yoğun kalıcı ikametgah adresi olduğuna da işaret edilmiştir. Bu verilerde ayrıca gemi kayıtlarının listelerinin çoğunun Fransız limanlarından hareket ettiği bilgilerine de işaret edilmiştir. Kuzey Amerika'ya gelen Ermeni göçmenlerin demografik profilinin, dönemin dinamik jeopolitik olaylarıyla doğrudan bağlantılı olduğu, 1900'den 1923'e kadar her yıl Ermeni göçmenlerin Amerika'ya gelişlerinin yüzdelerinin cinsiyete ve yaşa göre farklılık arz ettiği de ifade edilmiştir. Bu kapsamda özellikle I. Dünya Savaşı'nın ardından Amerika'ya seyahat eden Ermenilerin yaş ve cinsiyetlerinde büyük bir değişimin yaşandığı da belirtilmiştir. 1919'da gemi seyahatleri yeniden başladığında, kadınların ve çocukların sayısında büyük bir demografik değişimin görüldüğünü, az sayıdaki erkeklerin ise çoğunlukla savaş başladığında Amerika'da yaşayan ve hayatta kalan aile üyelerini ya da yeni gelinleri geri getirmek için Türkiye'ye geri dönen göçmenlerden oluştuğunun altı çizilmiştir (http://markarslan.org 2020).

Sonuç

Sonuç olarak söz konusu sitedeki verilerden hareketle hangi yıllar arasında Anadolu'dan ABD'ye ciddi bir Ermeni göçünün olduğu net bir biçimde görülmektedir. Bu noktada Ermeni göçlerinin yaşanmasında ilk etapta bilindiği üzere ticari, ekonomi, dini ve siyasi konuların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ABD'ye ilk giden ailelerin daha sonra ailelerinin diğer bireylerini yanlarına aldırma yöntemiyle de bu göç dalgasında ciddi bir artışa neden oldukları anlaşılmaktadır. Bu husus Osmanlı arşiv kayıtlarında da yer almış olup, devletin izinsiz gidiş ve tabiiyet değiştirme konusunda birtakım tedbirler almasına neden olduğu da görülmektedir. Bu yönüyle gemi kayıtlarının daha önce bu konuyla ilgili literatürde kullanılmamış olması konuya yeni bir perspektif kazandırmanın yanı sıra 1915 Olayları öncesi kayıtların özellikle burada yer alıyor olması, günümüzde özellikle de Avrupa ve Batılı ülkelerdeki Ermeni diasporasının yapısı ve kökenlerine dair de oldukça önemli ipuçları içermesi açısından önemlidir. Bu yönüyle bu sitedeki kaynak ve verilerden yararlanılarak bölge bazlı veya şehir, hatta köy bazlı kimlerin Anadolu'dan ABD'ye göç ettiği, göç eden vatandaşların göç nedenleri ve güzergahlarına dair çok sayıda bilgiye bu kayıtlar aracılığıyla erişmek mümkündür.

Görüldüğü üzere Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni göçü hem yasal hem de yasal olmayan yollardan gerçekleştirilmiştir. Ancak bu göçler başta Osmanlı-Amerikan ilişkileri olmak üzere hem diplomatik sorunlara hem de ilerleyen zamanlarda devlet içinde birtakım asayiş ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim devletin göçü yasakladığı dönemlerde Ermenilerin illegal yollardan göçe devam etmesi, ayrıca Amerikan vatandaşlığına geçen Ermenilerin Osmanlı devletine geri gelmesi hem içerde hem de dışarıda devletin diğer ülkelerle olan ilişkileri üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermiştir. Bu durum yurtdışındaki büyükelçilik ve konsolosluk raporlarına da yansımıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BEO. AYN. D, 1633/s.489 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- BEO. AYN. D, 1633/s.711 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- BEO. AYN. D, 1633/s.865 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- BEO. AYN. D, 1631/s.575 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- HR. MKT, 4/18 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- HR.SYS, 2735/14 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- HR.SYS, 2823/24 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- HR.SYS, 2735/45 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- HR. SYS, 2823/49 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Diğer Kaynaklar

- Acun, F. (2014). Amerika'nın Ermenistan Projesi: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un Türkiye-Ermenistan Sınırı Hakkında Hakem Kararı" Üzerine Bir Değerlendirme. *Yeni Türkiye*, 61, 1075-1086.
- Açıkses, E.-Güher, E. (2014). Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni Göçü (Elazığ-Harpur İli Örneği). *Yeni Türkiye*, 61, 1138-1147.
- Akter, A. (2007). *Tehcir Öncesi Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü (1834-1915)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Akter, A. (2014). 1874 Tarihli Tabiiyet Anlaşması ve Tabiiyet Sorunu. *Yeni Türkiye*, 61,1129-1137.
- Arslan, M. B. (2020). Ermeni Göçmenlik Projesi. <http://markarслан.org/ArmenianImmigrants/shiplists.html> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Arslan, M. B. (2020). Ermeni Göçmenlik Projesi. Search Combined - By Origin Place. <http://markarслан.org/ArmenianImmigrants/Public-ViewSummary-ArmenianImmigrants-CombinedBy-OriginPlace.php?SelectOriginCountry=Turkey&SelectOriginVSP=Urfa+%28autonomous+sanja+k%29&SelectSortOrder=ByName&Staging=> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Arslan, M. B. (2020). Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). <http://markarслан.org/ArmenianImmigrants/shiplists.html> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Bali, R. N. (2004). *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya: Amerika'ya ilk göç eden Türklerin yaşam öyküleri*. İstanbul: İletişim.
- Demir, R. (2009). *Ermeni İsyanı ve Harput Ermenileri: Ararat-Gakgoş Diyalogu*, Ankara: Palme Yayıncılık.

- Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). Armenian Immigration Project Seminar. <http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/ArmenianImmigrationProject-Seminar-Script.pdf> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). Armenian Immigration Project. Abstracts of Primary Source Material for the Study of Armenian Immigration to North America through 1930. <http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/Public-ViewDetail-ArmenianImmigrants-Main.php?submit=View&Staging=&SourcePage=Public-ViewSummary-ArmenianImmigrants-Combined-ByOriginPlace&SelectOriginCountry=Turkey&SelectOriginVSP=Urfa+%28autonomous+sanjak%29&SelectOriginTown=Urfa&SelectSortOrder=ByName&argument1=MGHL-01OCT1921-3-C8-0017> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). Nearest friend or relative in country whence alien came", whether going to join a relative or friend", Armenian Immigration Project, Abstracts of Primary Source Material for the Study of Armenian Immigration to North America through 1930. <http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/Public-ViewDetail-ArmenianImmigrants-Main.php?submit=View&Staging=&SourcePage=Public-ViewSummary-ArmenianImmigrants-Combined-ByOriginPlace&SelectOriginCountry=Turkey&SelectOriginVSP=Urfa+%28autonomous+sanjak%29&SelectOriginTown=Urfa&SelectSortOrder=ByName&argument1=MGHL-01OCT1921-3-C8-0017> E.T. 12.01.2020.
- Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). <http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/Public-ViewDetail-ArmenianImmigrants-Main.php?submit=View&Staging=&SourcePage=Public-ViewSummary-ArmenianImmigrants-Combined-ByOriginPlace&SelectOriginCountry=Turkey&SelectOriginVSP=Urfa+%28autonomous+sanjak%29&SelectOriginTown=Birejik&SelectSortOrder=ByName&argument1=LBRT-09MAY1911-3-3-0030> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Ermeni Göçmenlik Projesi (2020). <http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/Public-ViewDetail-ArmenianImmigrants-Main.php?submit=View&Staging=&SourcePage=Public-ViewSummary-ArmenianImmigrants-Combined-ByOriginPlace&SelectOriginCountry=Turkey&SelectOriginVSP=Urfa+%28autonomous+sanjak%29&SelectOriginTown=Birejik&SelectSortOrder=ByName&argument1=LBRT-09MAY1911-3-3-0030> Erişim Tarihi: 12.02.2020
- Gencer, F. (2006). *Ermeni Soykırım Tezinin Oluşum Sürecinde Amerikan Yakın Doğu Yardım Komitesi*, İstanbul: Alternatif Yayınları.
- Kara, A. (2007). *Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (2002). *Studies on Ottoman social and political history: Selected articles and essays (Vol. 81)*. Brill.
- Köse, İ. (2014). ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark Lambert Bristol'un 1919 Yılı Haziran Ayında Ermenistan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Vekili Alexander Hatisyan ile Yaptığı Görüşme, *Yeni Türkiye*, 61, 1115-1128.
- Kuzgun, M. (2014). Ermeni Propagandası Çatısı Altında (1895-1896) Ermeni Olaylarına Genel Bakış ve Amerikan Kızılhaç Heyeti'nin Faaliyetleri. *Yeni Türkiye*, 61, 1087-1114.
- Y.MTV, 67/31 (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1839-1895) I*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

